

Letos 18. maja umrli slovenski pisatelj in publicist dr. Ivan Lah ni bil samo ugleden sotrudnik »Kronike«, ampak tudi upoštevan član tistega prijateljskega omizja, iz čigar pomenkov in spodbud je podjetni prvi urednik te revije, pokojni mestni arhivar Lojze Slanovec leta 1933., ob petnajstletnici osvobojenja, oživotvoril načrt »v besedi in sliki polagoma zbirati gradivo, da pripravimo tla onemu, ki bo sledeč svetlim vzgledom naših kronistov Vrhovca in Vrhovnika prvi napisal celotno zgodovino Ljubljane.« In da homo imeli kaj pokazati in pokloniti tujcem, ki se zanimajo za snovno rast in duhovni razvoj slovenske prestolnice... Zato je prav, da se tudi »Kronika« s skromnimi vrstami pokloni spominu avtorja »Brambovcev«, svojega sodelavca in idejnega — soustanovnika.

Ivan Lah je bil rojen 9. decembra 1881. v Trnovem pri Pirski Bistrici očetu Janezu, pomočniku pri dacu, in materi Jeri, rojeni Smole, ki sta se že naslednje leto preselila v Šmarje na Dolenjskem, kjer je preživljal bodoči pisatelj deška leta in vsrkaval s svojo rahločutno dušo ljubezen do zelenih gričev in belih cest, ki jih je pozneje tolikokrat opeval, in do preprostih a zgovornih vaščanov, katerim je v svojih zgodovinskih dolenskih povestih, zlasti v Vaški kroniki, postavil tako časten spomenik. Po ljudski šoli

Dr. Ivan Lah

v domači vasi je napravil še četrti razred na Vrtači v Ljubljani, nato pa gimnazijo. Od tretje do šeste šole je stanoval v Alojzijevišču, kjer je pričel pisateljevati. Po maturi (1903.) se je vpisal na praško Karlovo univerzo. Študiral je spočetka slavistiko in klasično filologijo, pozneje pa filozofijo pri Masaryku in pedagogiko pri Drtini. Ves čas svojih visokošolskih študij je tudi pridno pisal. Dom in svet, Slovan in Ljubljanski Zvon so ta leta prinesli mnogo njegovih črtic ter impresionističnih novel in zgodb. Poleg tega je v Pragi predelal Upornike in dovršil Brambovce in Vaško kroniko. Dne 10. februarja 1910. je promoviral in se nato odpravil na daljne potovanja po slovanskem svetu, na Poljsko, v Rusijo, v Bolgarijo in Srbijo, odkoder se je vrnil ves prežet s čisto vero v kulturno in politično poslanstvo Slovanov in poln borbenosti... Ker kot prononsiran nacionalist v Ljubljani seveda ni mogel dobiti učiteljske službe na srednji šoli, se je za vsakdanji kruhek, pa tudi iz programa, za katerega se je poslej kot pisatelj, publicist, profesor, predavatelj in organizator boril vse življenje, udinjal novinarstvu, in sicer pri »Jutru« in »Dnevu«, dveh srbofilskih listih (1910.—1914.).

Ob izbruhu svetovne vojne so prevratnega žurnalista dr. Laha takoj zaprli na Ljubljanskem gradu in ga nato dve leti vlačili po avstrijskih internacijskih taboriščih. Šele novembra 1916. je bil potrjen k dunajskemu domobranskemu polku št. 24, s katerim je poleti naslednjega leta odrinil na bojišče, kjer ga je 19. avgusta tako smrtnonevarno ranila v hrbtnico romunska granata, da je za to rano bolehal vse življenje.

Svetli majniški dnevi leta 1918. so ga našli še vedno skoro negibnega v praški vinogradski bolnici, v kateri je — za silo zakrpan vojni invalid — pričakal tudi tako srčno zaželeni in s tolikimi strašnimi žrtvami odkupljeni dan narodnega osvobojenja...

Nekaj tednov je potem pomagal pri konzulatu SHS v Pragi, nakar se je sredi decembra vrnil v domovino, kjer je najprej do konca šolskega leta 1918./19. poučeval na državni realki. A že so se pokazale zle posledice neizlečene rane. Moral je na zdravljenje v Rogaško Slatino, od koder je jeseni krenil v Maribor. Tam je ostal eno leto kot provizorični uradnik za agende humanitarnih občinskih zavodov, krepko pa se je udejstvoval zlasti pri pripravljanju temeljev za sedanjo študijsko knjižnico, pri organizaciji Narodnega gledališča, v uredništvih listov, v tiskarni, v društvih in pri nacionalnih prireditvah.

Ko se je septembra leta 1920. vrnil v Ljubljano, je takoj dobil suplentsko mesto na Mestnem liceju, kjer je potem do božiča 1936., ko je težko obolel na srcu, poučeval slovenščino, srbohrvaščino in filozofijo, pa neobvezno ruščino in češčino. V teh letih je še obiskal Dalmacijo (1921.), se udeležil izleta jugoslovanskih novinarjev po češkoslovaški republiki (1922.), letoval dvakrat na Rabu (1923. in 1924., roman v verzih Gabrijan in Šembilija), potoval na profesorski kongres v Skoplje (1925.) in z osmošolkami v Brno in Prago (1931.), kjer se je po naročilu banske uprave mudil tudi leta 1933. — Leta 1925. ga je kralj Aleksan-

der I. odlikoval z redom sv. Save IV. razreda, naslednje leto pa prezident Masaryk s češkoslovaškim redom Belega orla IV. stopnje. V januarju leta 1936. ga je »Slovansko društvo« v Sofiji počastilo s častnim članstvom. — 1. oktobra 1933. se je dr. Lah poročil s svojo bivšo učenko Božo Jeralovo, hčerko upravitelja hiralnice v Vojniku. 2. oktobra naslednjega leta se mu je rodil sinček Andrijan. Dne 18. maja ob pol devetih zjutraj pa je zaslužni pisatelj, do poslednje ure neumorno snujoč, podlegel srčni kapi v svoji hišici v Mostah, Društvena ulica 8. Dva dni nato ga je kljub hudemu nalivu ogromna množica spremila iz Narodnega doma na pokopališče k Sv. Križu, kjer mu bodo prijatelji in častilci ob obletnici smrti postavili primeren nagrobni spomenik.

Dr. Ivan Lah je bil kulturni delavec v najlepšem pomenu besede: marljiv in iskren svečenik besede in misli, možat v svoji premočrtni prepričanosti, požrtvovalen in idealen borec za svobodo in srečo Jugoslavije. Iz romantičnega občudovalca in oblikovalca viteške preteklosti svoje ljubljene Dolenjske, h kateri se je povrnil tudi v svojih poslednjih dveh beletrističnih delih, v povesti »Sigmovo maščevanje« (1931.) in v nedovršenem romanu »Andrijan Boršič«, se je preko svojega potrebnega in koristnega predvojnega novinarskega delovanja (glej Knjigo spominov I, 1925.; II. del je pripravljen za tisk v pisateljevi zapuščini) razvil v publicističnega tolmača in častilca slovenskih »Vodnikov in prerokov« (1927.) in v povečevalca zgodovine našega narodnega osvobojenja

(dve knjigi »V borbi za Jugoslavijo«, 1928., 1929.). Ogromno pa je poleg njegovega čisto literarnega dela, ki so ga prav do avtorjeve smrti prinašale tudi naše manjše revije, dr. Lahovo drobno, še neocenjeno informatorsko delo za jugoslovansko - češkoslovaško - rusko kulturno in politično zblizanje. Nenehno je sledil duhovnim in družabnim dogodkom v slovanskem svetu in z mladeniškim zanosom poročal o njih, da bi vzgojil novi rod v tisti nepremagljivi veri v Slovanstvo, ki je njemu samemu in tolikim drugim borcem in tvorcem bila najvišji ideal in najgloblja moč v delu in trpljenju za narod.

V razumevanje in pojasnilo dr. Lahovega neomajnega stališča glede na slovenstvo v okviru jugoslovanstva pa opozarjam na njegovi temeljiti študiji: Jugoslovenska akcija in naš kulturni problem (Naša doba, 1930.) in Naše kulturno jedinstvo (Glasnik jugosl. profesorskega društva XI, 1931.). Oba članka bi bila po svojem mirnem presojanju in pravičnem odmerjanju še danes vredna upoštevanja merodajnih činiteljev. Saj se ta pereči problem skoro ne premakne z mrtve točke. Bilo bi pa za obe strani prav in lepo, če bi se rešil v smislu razglabljanj in dognanj dr. Ivana Laha, ki je bil pošten, plemenit, zaslužen in vnet Slovenec, pa ponosen, strpljiv, razumen in iskreno hvaležen Jugoslovan.

V »Kroniki« je objavil dr. Lah naslednje članke: Knez Miloš v Ljubljani (I, str. 14, 91, 164); Zvezda. V spomin † Fr. Krapežu (II, str. 52*); Ob stoletnici ljubljanske Kazine (III, str. 182, 201).

NAVJE IN ŽALE

J O S. W E S T E R

Ljubljana je dobila letos dve javni napravi, zgrajeni po genialni zamisli in načrtih arhitekta univ. prof. Jož. Plečnika: gaj zaslužnih mož na vzhodnem robu nekdanjega pokopališča pri Sv. Krištofu in novo mrlišnico (sedaj še v gradnji) pred pokopališčem pri Sv. Križu. Prvi kraj je nekropola naših zaslužnih mož, ki so počivali doslej na raznih mestih starega, sedaj opuščena pokopališča, in obenem lapidarij tipičnih nagrobnikov iz raznih dob domače klesarske obrti (od 17. stol. dalje), drugi pa bo kompleks večje portalne zgradbe in več posamič stoječih paviljonov (kapelic), kjer bodo Ljubljančani polagali svoje rajnike na mrliški oder, od koder jih spremijo na zadnje pokojišče pri Sv. Križu.

Obe napravi sta za prebivalstvo globljega pietetnega in kulturnega pomena. Treba ju je bilo označiti z jedrnatim in značilnim imenom. Zato je pisec kot član mestnega sveta sprožil v kulturnem odboru predlog za poimenovanje, ki bi se temu kakor onemu kraju spričo njegovega namena in značaja najbolj prilegalo. Za osnovo si je vzel staroslovenski besedi *n a v*, *navi* (= mrlič) in *ž a l*, *žali* (= grob). Prva še živi v našem jeziku kot navček, ki pomeni mali zvon, s katerim zvoné umirajočemu ali umrlemu, in kot *navé* ali *navje* (duše nekrščenih otrok). Beseda »žal« pa je

ohranjena v starem krajevnem imenu Žale (v Kamniku, pri Radovljici, na Bledu, v Bohinju, pri Rogatcu) in Žalna (na Dolenjskem), morda tudi Žalec (v Savinjski dolini). Pomembno je, da značijo Žale kraj, kjer so odkrili prazgodovinska grobišča.

V »Slovincu« z dne 9. avgusta t. l. objavljeni predlog, da naj bi se mrlišnica pred Sv. Križem nazvala Žale (Žalje) ali Navje, je doživel tak odziv, da so naši dnevniki kar pričeli rabiti ime Žale, še preden ga je tudi mestni svet na svoji seji dne 13. oktobra soglasno odobril. In tudi v govorici se je beseda takoj prijela in udomačila, bržčas, ker družijo ljudje z žalami pojem žalovanja, dasi Žale prvotno nimajo tega pomena.

Tako je za častno grobje pri Sv. Krištofu preostalo ime Navje, ki ga je odobril tudi kulturni odbor mestnega sveta in ga je mestni predsednik dr. Juro Adlešič v svojem govoru ob blagoslovitvi dne 30. oktobra inavguriral. Tako ima Ljubljana sedaj svoje Navje kot panteon mož, ki so si stekli zaslug v naši kulturni in politični zgodovini in so bili njih nagrobniki z zemeljskimi ostanki vred prej razmeščeni po starem pokopališču, in svoje Žale, ki utegnejo spričo originalne arhitektove zamisli postati vzor za »svete gaje« v drugih mestih.